

Een kwestie van plussen en minnen

Naar een winstgevende aanpak van schulden onder jongeren in Tilburg

Auteurs

Tarik Pehlivan

Diana Neijboer

Met medewerking van:

Kitty Jurrius

Silvia Burger

Publicatienummer 221

© **Stichting Alexander**

Amsterdam, juni 2012

In opdracht van

Gemeente Tilburg

ISBN 978-90-8903-023-8

Samenvatting

Om aan de vooravond van de invoering van de Wet Gemeentelijke Schulphulpverlening (juli 2012) in Tilburg te komen tot een gedegen plan van aanpak van financiële vaardigheid en schuldenproblemen onder jongeren, heeft Stichting Alexander een interactief en participatief onderzoekstraject uitgevoerd. Dit onderzoek bevat deskresearch, interviews met ketenpartners en een participatief onderzoek door en onder jongeren. Het onderzoek heeft een reeks aan inzichten in de problematiek en suggesties voor speerpunten in een verbeterde aanpak opgeleverd.

Omvang

Er zijn weinig gegevens bekend over de omvang van schuldenproblemen onder jongeren in Tilburg. Een voorzichtige schatting brengt het maximaal aantal jongeren met problematische schulden in Tilburg op 1.529 jongeren, dit is 4,7% van het aantal jonge Tilburgers van 16 tot en met 25 jaar.

Oorzaken en gevolgen

De belangrijkste oorzaken voor schulden onder jongeren in Tilburg zijn: in stand houden van een te dure / luxe levensstijl; naïeviteit over geld / lenen / schulden; onvoldoende voorbereiding op financiële zelfstandigheid; onbekendheid met beschikbare financiële regelingen voor minima; gebrekkige financiële opvoeding, kennis en vaardigheden; (verkeers)boetes, (online) gameverslavingen, (studie)leningen, rood staan. Psychosociale gevolgen van schulden - schaamte, stress, depressie angst of onzekerheid - trekken een zware wissel op alledaagse keuzen. Voor sommige jongeren zijn schulden het begin van een negatieve spiraal die als volgt verloopt: ze kunnen geen opleiding volgen omdat ze dit niet kunnen financieren vanwege hun schulden.

Huidige aanpak

In Tilburg wordt door (zorg)uitvoerders reeds veel ondernomen op het gebied van preventie, signalering en oplossing van (potentiële) schuldenproblemen. Belangrijke partners zijn: het onderwijs (Brede School en ROC Tilburg), het jongerenwerk, jeugd- en schoolmaatschappelijk werk, Instituut voor Maatschappelijk Werk & Stichting Blut, CJG, Bureau Schuldhulpverlening, Blink, Clip, Woningbouwvereniging Tiwos, Humanitas en de gemeente Tilburg.

Vernieuwing van aanpak

Eigenlijk bestaat in Tilburg al een heel scala van werkzame werkwijzen en interventies die nog onvoldoende verspreid en ingebed lijken in bestaande (samenwerkings)structuren van instanties en instellingen. Aandacht is nodig voor verdere inbedding, voortzetting en samenwerking op de langere termijn. Het onderzoek suggereert acht speerpunten op het gebied van registratie, schuldbevrozing, structurele voorlichting en preventie, participatie van ouders, informatie en doorverwijzing, een op jongeren toegespitste aanpak, ketensamenwerking en flexibele kinderopvang. Prioriteiten en concrete acties hiervoor worden uitgewerkt in een Tilburgse plan van aanpak. Deze uitwerking vond plaats tijdens een werksessie op 19 april 2012 samen met de gemeente, ketenpartners en jongeren die moet leiden tot een heldere aanpak waarmee Tilburg in 2012 aan de slag kan.

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	7
1.1	Aandacht voor jongeren en schulden in Tilburg.....	7
1.2	Een participatieve aanpak: met keten & doelgroep.....	7
1.3	Vraagstelling.....	7
1.4	Opbouw van de rapportage, nadruk op aanpak in Tilburg.....	8
1.5	Vervolgstap.....	8
1.6	Terminologie.....	8
2	Werkwijze.....	9
2.1	Deskresearch.....	9
2.2	Interviews ketenpartners.....	9
2.2.1	Aanpak van de interviews.....	9
2.2.2	Respondenten.....	9
2.3	Participatief jongeren onderzoek.....	10
2.3.1	Aanpak.....	10
2.3.2	Interviews jongeren.....	10
3	Uitkomsten Deskresearch.....	13
3.1	Omvang schulden onder jongeren in Tilburg - schattingen.....	13
3.2	32.192 jongeren tussen de 16 en 25 jaar.....	13
3.3	Schatting van de omvang van jongeren en schulden in Tilburg.....	15
4	Uitkomsten interviews & PJO.....	17
4.1	Oorzaken schulden onder jongeren.....	17
4.2	Gevolgen.....	19
4.3	Huidige aanpak van schulden van jongeren in Tilburg.....	20
4.3.1	Voorlichting en preventie.....	20
4.3.2	Het jongerenwerk (signaleren).....	21
4.3.3	Jongerenloket.....	22
4.3.4	Schoolmaatschappelijk werk.....	22
4.3.5	IMW (Instituut voor Maatschappelijk Werk).....	23
4.3.6	De Thuisadministratie.....	23
4.3.7	Tienermoeders.....	23
4.3.8	Woningbouwvereniging.....	24
4.3.9	Initiatieven.....	24
4.4	Wat werkt...(niet).....	25
5	Conclusies en speerpunten.....	27
5.1	Omvang van schuldenproblemen.....	27
5.2	Oorzaken.....	27
5.2.1	Leven boven je stand als levensstijl.....	27
5.2.2	Beleving van geld, lenen en schulden.....	28
5.2.3	Gebrekkige financiële opvoeding.....	28

5.2.4	Gebrekkige kennis van financiële verplichtingen.....	28
5.3	Gevolgen van schulden	28
5.4	Huidige aanpak in het professionele (zorg)netwerk in Tilburg	29
5.4.1	Preventie en voorlichting.....	29
5.4.2	Signalering, toeleiding, begeleiding en hulp.....	31
5.4.3	Faciliteren van bijzondere doelgroepen.....	33
5.5	Prioriteit, tijd en geld	33
6	Sociale routekaart "Jongeren, Geld en Schulden" in Tilburg (Bijlage)	35

1 Inleiding

1.1 Aandacht voor jongeren en schulden in Tilburg

De gemeente Tilburg heeft de afgelopen jaren veel geïnvesteerd in de ontwikkeling van schuldhulpverlening en budgetbegeleiding van Tilburgers. Mede dankzij de goede samenwerking met ketenpartners in de stad en een aanpak gericht op gedragsverandering, is de Tilburgse aanpak uitgegroeid tot een voorbeeld voor andere steden. Evengoed worden er signalen afgegeven dat het nog beter kan. Met behoud van de reeds opgebouwde expertise kan de aanpak van de thematiek 'jongeren en schulden' via een meer integrale en interactieve wijze ten uitvoer komen.

1.2 Een participatieve aanpak: met keten & doelgroep

Om te komen tot een gedegen plan van aanpak heeft een interactief en participatief onderzoekstraject plaatsgevonden, bestaande uit een aantal onderdelen.

Dit zijn een deskresearch, interviews met ketenpartners en een participatief onderzoek.

- Deskresearch: Door middel van het deskresearch kan een inschatting worden gemaakt van de omvang van de problematiek.
- Interviews met ketenpartners: De interviews met de ketenpartners hebben een goed beeld opgeleverd van hoe de huidige aanpak eruit ziet en hoe de visie die de betrokkenen hebben op jongeren en schulden en hoe de aanpak te verbeteren.
- Participatief onderzoek met jongeren: Het belang van een participatief onderzoek naar de situatie van jongeren en schulden in de gemeente, wordt gezien als een eerste stap in de bewustwording van de verschillende ketenpartners en om samen met jongeren te komen tot uitvoering van een integraal en interactief plan van aanpak.

1.3 Vraagstelling

De vraagstelling die in deze rapportage zal worden wordt beantwoord is de volgende:

Hoe ziet de situatie met betrekking tot jongeren en schulden er in Tilburg uit en hoe kunnen jongeren en ketenpartners gezamenlijk komen tot een plan van aanpak dat zich richt op het voorkómen en het op een meer integrale en interactieve wijze aanpakken van de problematiek schulden?

De volgende deelvragen worden beantwoord:

- Wat is de omvang en aard van schuldenproblemen onder jongeren in Tilburg?
- Op welke wijze besteden verschillende ketenpartners aandacht aan jongeren en schulden?
- Welke verbeteringen zijn er in de Tilburgse situatie te realiseren als het gaat om voorkomen en aanpakken van problematische schulden onder jongeren?
- Welke percepties, belevingservaringen en ideeën hebben jongeren en ketenpartners in Tilburg om de aanpak te verbeteren?

1.4 Opbouw van de rapportage, nadruk op aanpak in Tilburg

Allereerst volgt een beschrijving van de specifieke werkwijze van de drie onderdelen van dit onderzoek. (Hoofdstuk 2)

Vervolgens worden de uitkomsten van de deskresearch weergegeven (hoofdstuk 3). In hoofdstuk 4 volgen de uitkomsten van de diverse raadplegingen. Hierbij worden de data van de ketenpartners en de jongeren samen genomen, waar opvallende verschillen tussen deze twee partijen aan te geven zijn, wordt dit benoemd.

Er is in de beschikbare literatuur al veel geschreven en gezegd over mogelijke oorzaken en gevolgen van schulden bij jongeren. We zullen er in deze rapportage op ingaan, uitgaande van het perspectief van de ketenpartners die betrokken zijn met jongeren en het perspectief van Tilburgse jongeren zelf. De oorzaken en gevolgen die genoemd worden door Tilburgse professionals en jongeren wijken niet af van bekende landelijke gegevens over oorzaken en gevolgen van schulden bij jongeren. De nadruk zal liggen op een analyse van de huidige lokale aanpak van de problematiek van schulden bij jongeren en op speerpunten voor een nieuw plan van aanpak (hoofdstuk 5). Er volgt een analyse op basis van wat vanuit de ervaringen in de huidige praktijk werkt, wat niet werkt en tenslotte komen we tot een aanzet tot een plan voor een nieuwe aanpak.

1.5 Vervolgstep

De uitkomsten van het onderzoek worden samen met de gemeente, ketenpartners en jongeren uitgewerkt tot een concreet plan voor een heldere aanpak waarmee Tilburg in 2012 aan de slag kan. Hiertoe onmoeten deze partijen elkaar tijdens een werksessie op 19 april 2012.

1.6 Terminologie

Binnen dit onderzoek hanteren we de term 'problematische schulden', wanneer het gaat om schulden die voor de desbetreffende persoon problemen opleveren in één of meerdere domeinen binnen zijn of haar leven. Het is een alledaagse term die zowel door professionals als burgers gebruikt wordt. Daarnaast wordt de term 'problematische schulden' gebruikt door bureau schuldhulpverlening wanneer het gaat om personen die als cliënt in een regeling zijn opgenomen en aan schuldsanering wordt begonnen.

2 Werkwijze

2.1 Deskresearch

Via de gemeente en via Bureau Schuldhulpverlening zijn cijfers beschikbaar gesteld waarmee een aanzet is gedaan tot een schatting van de populatie van jongeren met schulden in Tilburg. De verschillende hulpverleningsinstanties, zoals het jongerenwerk en het maatschappelijk werk, hebben geen registratie van de aantallen jongeren die schulden hebben waarmee zij in aanraking komen. De cijfers die bekend zijn geven alleen de aantallen jongeren weer die zijn geregistreerd.

2.2 Interviews ketenpartners

2.2.1 Aanpak van de interviews

De ketenpartners - professionals van (zorg)uitvoerders en onderwijsinstellingen in Tilburg - zijn telefonisch benaderd met de vraag hun medewerking te verlenen aan het onderzoek. Alle personen die benaderd waren stonden positief tegenover het onderzoek en wilden eraan meewerken.

Gevraagd is naar hun perceptie van een aantal zaken, vanuit de ervaringen met de doelgroep. Ten eerste werd hun visie gevraagd op de wijze waarop jongeren met geld en schulden omgaan. Daarnaast hoe de huidige aanpak van problemen bij jongeren met schulden eruit ziet, wat daar goed in gaat en wat eraan ontbreekt. Vervolgens is besproken waarop het accent zou moeten liggen voor een succesvolle aanpak in de toekomst.

Vanuit de diverse invalshoeken (onder andere jongerenwerk, maatschappelijk werk, ROC, Bureau Schuldhulpverlening) hebben professionals hun licht laten schijnen op de problematiek en daarmee is een goed beeld ontstaan van de specifieke situatie in Tilburg, waar de knelpunten liggen en welke kansen en mogelijkheden men ziet voor het plan van aanpak.

2.2.2 Respondenten

In de periode vanaf oktober 2011 tot januari 2012 hebben de telefonische interviews plaatsgevonden met ketenpartners. In totaal waren dit veertien interviews. De telefonische interviews hadden een gemiddelde duur van drie kwartier. Hieronder volgt een weergave van de instanties en professionals die hun medewerking hebben verleend.

- Jongerenwerk R-Newt : gesproken met de manager van het jongerenwerk en met een jongerenwerker.
- Vanuit de landelijke organisatie Clip is gesproken met een adviseur en trainer diversiteit. Vanuit deze organisatie zijn jongeren getraind om anderen voorlichting te geven over omgaan met geld en schulden.
- ROC Tilburg: gesproken met een docente van de afdeling Welzijn en met de trajectbegeleider en coördinator van het steunpunt Studie & Handicap.
- IMW: gesproken met de teammanager en aandachtsfunctionaris schuldhulpverlening en met een medewerker van het schoolmaatschappelijk werk.
- Brede School: gesproken met een beleidsmedewerker.
- Jongerenloket Blink: gesproken met de coördinator.

- Future for Life (hierbinnen valt de weekend school): gesproken met de coördinator.
- Tilburg at Work (reïntegratiebedrijf): gesproken met een trajectbegeleider.
- Woningbouwcorporatie Tiwos: gesproken met een leefbaarheidsconsulente en een wijkconsulente.
- Bureau Schuldhulpverlening: gesproken met een preventiemedewerkster.

Daarnaast verzorgde Stichting Alexander twee workshops tijdens de "Ketenbijeenkomst jongeren & schulden en schuldhulpverlening in Tilburg" op 10 november 2011. Aan de workshops werd deelgenomen door circa veertig professionals, met wie hun huidige zorgnetwerken in kaart werden gebracht. De uitkomsten van deze workshops zijn bij de beschrijving van de resultaten gebruikt.

Door de intensieve interviews en de deelname van een brede groep professionals aan de workshop kon de 'Tilburgse jongeren&schulden aanpak' goed in kaart worden gebracht.

2.3 Participatief jongeren onderzoek

2.3.1 Aanpak

In de periode vanaf oktober 2011 tot januari 2012 heeft een groep jonge onderzoekers interviews gedaan met in totaal vijfenvijftig andere jongeren.

Het Jongeren Onderzoeks Team (JOT) bestaat uit een groep van vijftien jongeren die vanuit verschillende hoedanigheden deelnemen. Twee jongeren nemen deel aan een re-integratietraject, een jongere is verbonden aan de weekendschool, een aantal scholieren van het ROC in Tilburg nemen deel en daarnaast twee jongeren die zelf zijn opgeleid als coach om voorlichting te geven.

Het JOT heeft in twee bijeenkomsten de vragenlijst samengesteld en een interviewtraining gehad. Tijdens de interviewtraining heeft het JOT gebrainstormd over het thema jongeren en schulden. Vanuit de ideeën, die hierbij opkwamen, is vervolgens een begin gemaakt met het maken van een vragenlijst die gebruikt kon worden voor het afnemen van interviews bij zowel jongeren zonder schulden als jongeren met schulden. Jongeren hebben zelf de vragen geformuleerd en een volgorde van vragen bedacht. In de week erna hadden de jongeren nog de mogelijkheid om de conceptvragenlijst aan te vullen. De tweede groep is vervolgens verder gegaan met deze vragenlijst. Deze nieuwe conceptvragenlijst is daarna aan de gehele groep voorgelegd en na een aantal wijzigingen definitief gemaakt.

Jongeren uit de eerste groep hadden al voldoende ervaring met het doen van interviews en konden goed uit de voeten met de vragenlijst. Zij gingen direct aan de slag. De tweede groep kreeg een interviewtraining. Tijdens de training is er geoefend met het doen van een interview door middel van rollenspellen.

2.3.2 Interviews jongeren

Er zijn in totaal vijfenvijftig jongeren geïnterviewd door het JOT. Deze groep bestond uit tweeëndertig vrouwen en drieëntwintig mannen. De leeftijd van de respondenten ligt tussen de 18 en de 25 jaar. Eenendertig van hen wonen bij hun ouders. De anderen wonen zelfstandig.

In de loop van januari kwamen alle uitgewerkte interviews binnen. Alle data is door Stichting Alexander met behulp van het programma Maxqda gestructureerd en geanalyseerd. Aan tekstfragmenten zijn verschillende codes toegekend. Vervolgens is gekeken naar mogelijke verbanden.

Tijdens een evaluatiebijeenkomst met de jongerenonderzoekers is vervolgens gereflecteerd op het doen van onderzoek en op de uitkomsten van het onderzoek. Tijdens de evaluatie is aan de jongeren gevraagd hoe zij, na het doen van onderzoek onder jongeren, denken over een goede aanpak van de problematiek van jongeren en schulden. Deze inzichten en de reflecties van de jongeren op de uitkomsten van het onderzoek worden meegenomen in onderstaande analyse.

In ieder geval acht jongeren willen betrokken blijven bij het onderzoek. Zij willen graag aanwezig zijn bij de bijeenkomsten waarin het plan van aanpak zal worden vorm gegeven, samen met ketenpartners en de gemeente.

3 Uitkomsten Deskresearch

3.1 Omvang schulden onder jongeren in Tilburg - schattingen

Er zijn nauwelijks exacte cijfers bekend over aantallen jongeren met schulden in Tilburg. Om toch tot een schatting te komen van de omvang van deze problematiek, zijn gemeentelijke gegevens benut over jeugdwerkloosheid, armoede, uitkeringen en klanten bij het Tilburgse Bureau Schuldhulpverlening.

Om zicht te krijgen op de omvang van de jongerenpopulatie, die met schuldproblematiek te maken heeft of potentieel te maken kan krijgen, wordt hier een bovengrens van 25 jaar gehanteerd. Dit is landelijk een gangbare bovengrens voor lokaal jeugdbeleid.

Binnen deze algemene leeftijdscategorie onderscheiden we specifieke leeftijdsgroepen om meer zicht te krijgen op de omvang van (potentiële) risicogroepen:

- jongeren tot en met 17 jaar: zij vallen formeel nog onder ouderlijk (financieel) gezag, ook in armoedehuishoudens en huishoudens die klant zijn bij schuldhulpverlening
- jongeren van 16 tot en met 17 jaar: zij zijn niet meer leerplichtig en beheren hun eigen financiën wanneer ze beginnen te werken en/of doorstuderen (onder andere studieleningen), maar vallen formeel nog onder ouderlijk (financieel) gezag;
- jongeren van 18 tot en met 25 jaar: zij zijn formeel financieel zelfstandig en kunnen vanaf 18 jaar ook gebruik gaan maken van schuldhulp.

3.2 32.192 jongeren tussen de 16 en 25 jaar

In het onderstaande overzicht zijn de gegevens opgenomen uit voor dit onderzoek beschikbare registraties van de gemeente Tilburg over aantallen jongeren in verschillende risicogroepen.

	t/m 25 jaar	t/m 17 jaar	16-17 jaar	18-25 jaar
Inwoners	68.007	40.237	4.422	27.770
In armoedehuishoudens	7.840	4.951	484	2.529
Uitkeringsgerechtigd	583	8	3	575
Inwonend bij klanten SHV	1.567	1.183	Onbekend	384
Klanten SHV	306	3	3	303
Niet-werkend	877	15	15	862
Werkzoekend				

Volgens de eigen bevolkingscijfers telt de gemeente Tilburg in de leeftijd tot en met 25 jaar 68.007 inwoners (per 1 januari 2011). Hiervan is het grootste deel jonger dan 18 jaar: 40.237 (59%). Het aantal jongeren van 18 tot en met 25 jaar maakt 41% uit van de populatie burgers tot 25 jaar. Voor een schatting van het aantal jongeren met schulden of risico's op schulden zijn de jongeren in de leeftijd van 16 tot en met 25 jaar het meest relevant. Deze leeftijdscategorie vormt 47% (32.192 jongeren) van de jongerenpopulatie in Tilburg.

7840 Minimajongeren, 11,5%

Uit de Tilburgse armoedemonitor is bekend dat in 2011 ongeveer 11,5% van de jongerenpopulatie - 7.840 jongeren in de leeftijd t/m 25 jaar - deel uitmaakt van armoedehuishoudens. Deze jongeren kunnen aangemerkt worden als 'minimajongeren'. Er wordt vanuit gegaan dat deze Tilburgers grotendeels opgroeien in minimahuishoudens. In Tilburg zijn 4.951 (12%) minimajongeren jonger dan 18 jaar, bij jongeren van 18 tot en met 25 jaar zijn dit er 2.529 (9%).

306 jongeren met schuldhulp/ 1567 jongeren in schuldhulphuishoudens

In Tilburg is bekend hoeveel jongeren in Tilburg deel uitmaken van huishoudens van klanten van Schuldhulpverlening en hoeveel jongeren in de doelgroep zelf klant zijn bij Bureau Schuldhulpverlening. In 2011 werden in de leeftijd tot en met 25 jaar 1.567 jongeren geregistreerd als inwonend bij klanten van Schuldhulpverlening. Dat is 2,3% van de gehele jongerenpopulatie in Tilburg. Van jongeren tot en met 25 jaar in Tilburg zijn 306 klant van Bureau Schuldhulpverlening - 0,4% van de gehele jongerenpopulatie in deze leeftijdscategorie. Jongeren kunnen vanaf 18 jaar schuldhulpverlening ontvangen, hoewel de aanmelding en klantregistratie volgens de cijfers van Bureau Schuldhulpverlening in Tilburg kan plaatsvinden vanaf 17 jaar. Overigens is in de afgelopen vijf jaar een groei in het aantal jonge klanten van de schuldhulp te zien. In de afgelopen vijf jaar is het aantal klanten tot en met 25 jaar gegroeid van 214 tot 306, een groei van 43%.

Uit de cijfers over minimajongeren en jongeren in schuldhulp/-huishoudens is niet op te maken in hoeverre er overlap is tussen het aantal jongeren dat zelf schuldhulp ontvangt en het aantal jongeren dat inwoont bij klanten van schuldhulp. De voor dit onderzoek beschikbare gegevens bieden ook geen inzicht in een eventuele overlap tussen jongeren in schuldhulp en minimajongeren.

583 Uitkeringsgerechtigde en 877 niet-werkende werkzoekende jongeren

Twee andere groepen jongeren waarvan bekend is dat zij potentieel risico's lopen om in de schulden te komen, zijn uitkeringsgerechtigde jongeren en niet-werkende werkzoekende jongeren.

Uit de cijfers die bekend zijn over het aantal uitkeringsgerechtigden in Tilburg (per 1 januari 2011), blijkt dat 583 jongeren in de leeftijd tot en met 25 jaar een uitkering ontvangen. Het grootste deel van deze groep (575) is 18-25 jaar. In verhouding tot de gehele jongerenpopulatie in deze leeftijdscategorie is dat 2%.

Het aantal jongeren dat in Tilburg (per 1 januari 2011) is geregistreerd als NWW (niet-werkend werkzoekend) is 877. Dit zijn jongeren van 16 tot en met 25 jaar en zij vormen 2,7% van de jongerenpopulatie in deze leeftijdscategorie.

Uit de gegevens die voor dit onderzoek beschikbaar zijn, is niet op te maken of er een overlap bestaat tussen minimajongeren, uitkeringsgerechtigde jongeren, nww-jongeren en jongeren in schuldhulp(huishoudens).

3.3 Schatting van de omvang van jongeren en schulden in Tilburg

Uit de beschikbare gegevens in Tilburg is alleen met zekerheid te zeggen dat jongeren die klant zijn van Bureau Schuldhulpverlening in Tilburg met schulden hebben te maken. Voor de aantallen in de verschillende doelgroepen jongeren kunnen zonder een specifieke telling alleen schattingen worden gemaakt, waarbij percentages uit andere onderzoeken op de doelgroep jongeren in Tilburg worden toegepast.

Scholieren 16-17 jaar

Uit het scholierenonderzoek van het NIBUD¹ bleek dat 52% van de leerlingen aangeeft wel eens geld te lenen. Dit heeft vaak nog onschuldige vormen: ze lenen van ouders, vrienden, familie. Wanneer we aannemen dat het grootste gedeelte van het aantal jongeren van 16-17 jaar in Tilburg scholier is, gaat het om (afgerond) 2.300 jongeren die 'wel eens' geld lenen. 90% van de jongeren uit het Nibud onderzoek leent minder dan tien euro per keer, bij een 0,5% gaat het om meer dan vijfhonderd euro per keer. Vertaald naar Tilburg: 230 scholieren die meer dan tien euro per keer lenen, twaalf jongeren (afgerond) die meer dan vijfhonderd euro per keer lenen.

Kanttekeningen

- Het NIBUD onderzoek vraagt om zelfbeschrijving. Het kan dus zijn dat leerlingen problematische schulden die zij hebben niet noemen. Denk bijvoorbeeld aan grote schulden bij vrienden (straatschulden²) of internetschulden die zij opbouwen.
- Jongeren, die zijn uitgevallen, zijn niet meegenomen in het scholierenonderzoek.

Interessanter nog dan het aantal jongeren met schulden in de leeftijdsgroep 16-17 jarigen, is het aantal jongeren dat vindt dat zij beter voorbereid zouden moeten worden op hun financiële toekomst. Ter illustratie: 93% van de jongeren in het onderzoek onder ROC-ers (Van Heijst en Verhagen) vindt dat zij beter moeten worden voorbereid. Ook wordt op jonge leeftijd een basis gelegd voor de liefde voor spullen: veel jongeren kijken reikhalzend uit naar de leeftijd waarop zij 18 worden en hun eigen budget kunnen verruimen.

Jongeren tussen 18-25 jaar

ROC- studenten

In Tilburg studeren ongeveer 15.000 jongeren aan het MBO (cijfers per 1 oktober 2010). Onderzoek van het NIBUD toonde dat één op de zes MBO-ers geld leent. Het zou dan in Tilburg gaan om 2.500 studenten op het ROC. Van Heijst en Verhagen schatten op basis van hun onderzoek onder ROC-studenten dat ongeveer tweederde geen problemen heeft, ongeveer dertig procent in de gevarenzone zit en ongeveer vijf procent van de ROC-jongeren problematische schulden heeft. Vertaald naar de ROC-studenten in Tilburg betekent dit:

- Circa 10.000 studenten geen problemen
- Circa 4.500 studenten in een risicogebied: moeilijkheden met rondkomen, schulden maken.
- Circa 500 studenten met problematische schulden.

Kanttekeningen

- Niet alle ROC-studenten in Tilburg zijn inwoner van de gemeente Tilburg
- De genoemde percentages zijn gebaseerd op een grove indeling.

---

¹ Nibud 2011: Scholierenonderzoek

² Noorda, J., Pehlivan, T.

³ Noorda, J., Pehlivan, T., Kredietcrisis onder risicjongeren. Een ander kijk op schulden en huisvestingsproblemen, Sdu Uitgevers, Den

HBO/WO studenten

In Tilburg studeren ongeveer 28.000 jongeren aan HBO of Universiteit. De Tilburgse gemeenteadministratie beschikt niet over cijfers over de schulden. Een groot deel van de studenten is geen inwoner van de gemeente Tilburg. Voor deze groep zijn in het kader van dit onderzoek dan ook geen verdere inschattingen gedaan. Binnen de studentengroepen zijn er een aantal groepen jongeren die meer risico lopen op problematische schulden, dit zijn: studenten met kinderen; studenten met een beperking; studenten van (gescheiden) ouders die de eigen bijdrage niet betalen; en allochtone studenten. (Jurrius in Van Heijst en Verhagen, 2009).

Schatting aantal jongeren met problematische schulden

Voor het plan van aanpak is het interessant een inschatting te maken van het aantal jongeren met problematische schulden in Tilburg.

Het gaat dan om jongeren (studerend en/of werkend) die problematische schulden hebben (een combinatie van formele en informele leningen, betalingsachterstanden, rood staan, studieschuld na afbreken of afronden studie).

Het zijn met name jongeren die geen onderwijs volgen, een opleiding hebben afgebroken en/of geen werk hebben, die een groter risico lopen om op termijn in problematische schulden terecht te komen. Daarom worden deze groepen expliciet meegenomen in de schatting van het aantal jongeren met problematische schulden in Tilburg. Daarnaast zullen er ook jongeren zijn die nog wel onderwijs volgen en/of werk hebben, die met problematische schulden kampen.

Op grond van de deskresearch is een precies aantal jongeren met problematische schulden in Tilburg niet precies vast te stellen, vanwege het ontbreken van een dekkende registratie en bijgevolg van exacte cijfers in Tilburg. Uit eerder onderzoek naar schulden onder jongeren is al het vermoeden gerezen dat in werkelijkheid de aantallen jongeren met problematische schulden hoger liggen maar niet geregistreerd worden.³ Een voorzichtige schatting voor Tilburg op dit moment alleen te maken met een vertaling van landelijke percentages en kennis van risicogroepen naar Tilburg. Voor een schatting hanteren we als ondergrens het aantal 306: het aantal jongeren dat in Tilburg al geholpen wordt door bureau schuldhulpverlening.

Voor een voorzichtige schatting van de omvang van het aantal jongeren met problematische schulden tellen we een aantal kengetallen bij elkaar op [schatting jongeren voortgezet onderwijs >500 euro per keer (12); schatting jongeren ROC met problematische schulden (500); schatting 0,5% van het aantal studenten HBO/WO (140); alle NWW jongeren (877)]. Dit brengt het maximaal aantal jongeren met problematische schulden in Tilburg op 1.529 jongeren, dit is 4,7% van het aantal jonge Tilburgers van 16 tot en met 25 jaar. Om dit aantal en percentage in vergelijkend perspectief te kunnen plaatsen is, dient een referentiegemeente vastgesteld te worden die een vergelijkbare bevolkingsopbouw en lokale economie kent. Volgens de gemeente Tilburg geldt de gemeente Enschede als referentiegemeente. Voor Enschede is in 2009 (zie voetnoot 3) het aantal risicjongeren met problematische schulden geschat op 1.150 (4,1%) van het aantal jongeren van 15 tot en met 26 jaar.

---

³ Noorda, J., Pehlivan, T., Kredietcrisis onder risicjongeren. Een ander kijk op schulden en huisvestingsproblemen, Sdu Uitgevers, Den Haag, 2009.

4 Uitkomsten interviews & PJO

4.1 Oorzaken schulden onder jongeren

Maatschappij gericht op consumeren

De oorzaak van schulden bij jongeren lijkt deels te verklaren door de aard van de huidige Nederlandse maatschappij. Marketing is steeds meer gericht op jongeren, er zijn reclamebureaus die gespecialiseerd zijn in jongerencommunicatie omdat een groot deel van de jongeren veel geld te besteden heeft. Zij maken hun geld op luxe artikelen zoals kleding, uitgaan en nieuwe media. Er is veel keuze en jongeren zijn doorgaans gewend aan materiële welvaart en een hoge kwaliteit van producten, die goed en functioneel moeten zijn. Commerciële bedrijven spelen hier op in. Jongeren van nu zijn zelfstandige en commercieel belangrijke consumenten van talloze nieuwe lifestyleproducten en -diensten die ontwikkeld worden.

Jongeren van het JOT hebben aan hun respondenten gevraagd waar zij het meeste geld aan uitgeven. Er werden opvallend veel luxe artikelen genoemd, zoals: make-up, dvd's, sigaretten, drank, wiet, auto.

Professionals in het werkveld valt op dat jongeren tegenwoordig een hoge levensstandaard hebben, ze stellen bijvoorbeeld hoge randvoorwaarden aan een woning en aan vrije tijdsbesteding. Ook stellen jongeren hoge eisen wanneer ze bijvoorbeeld een baantje zoeken, ze nemen niet zo maar genoegen met het eerste wat zich aandient.

Geen realistisch beeld van financiële zelfstandigheid

Wat ook naar voren komt, is dat sommige jongeren geen realistisch beeld hebben van wat het financieel inhoudt om op eigen benen te staan. Ze waren gewend om, toen zij bij hun ouders woonden, hun geld vooral uit te geven aan 'leuke dingen', zoals kleding, mobiele telefoons, verzorgingsproducten en uitgaan. Eenmaal op zichzelf wonend nemen zij geen broodje van huis mee, maar kopen (dagelijks) wat te drinken en een patatje onderweg. Wanneer zij daarnaast hun inkomen ook nog moeten besteden aan vaste lasten, zoals huur, verzekeringen, belastingen en het huishouden komen zij maandelijks geld tekort. Verkeersboetes en (online)gameverslavingen worden door ketenpartners ook vaak genoemd als veroorzakers van schulden.

Ook in het huidige onderzoek is met jongeren en professionals gepraat over de oorzaken van schulden. Hieruit blijkt dat de oorzaken in het Tilburgse niet afwijken van landelijk bekende oorzaken.

De jongeren van het JOT herkenden bovenstaande bevindingen, zij hebben met jongeren gesproken over wat zij zien als mogelijke oorzaken van schulden en hierbij werd vaak het zich willen veroorloven van 'luxe' als boosdoener aangewezen.

"Te luxe willen leven, de grootste kamers nemen ook al kan je het eigenlijk niet betalen. Merkkleding, nieuwste snufjes."

Hier en nu belangrijk

Volgens een aantal ketenpartners ligt aan bovenstaande ten grondslag dat jongeren in een ontwikkelingsfase zitten waarin ze nog moeilijk kunnen plannen en vooruit kijken, een lange termijnvisie ontbreekt bij hen veelal nog. Ze houden zich meer bezig met zaken die op korte

termijn bevrediging geven. Er bestaat een houding van 'ik wil het hier, en ik wil het nu'. De druk van het consumentisme kunnen sommige jongeren daarom moeilijk weerstaan.

Eigen verantwoordelijkheid & schulden voor je studie

Veel jongeren in het onderzoek geven aan dat het je eigen verantwoordelijkheid is om uit de schulden te blijven:

"Ligt aan je eigen. Geen geld is geen geld".

Een groot deel van de ondervraagde jongeren geeft aan dat het ontstaan van schulden soms niet te voorkomen is. Sommige jongeren doelen hiermee op het hebben van een studieschuld.

"Als het vanwege een goede reden is kan het wel, bijvoorbeeld school".

Een grote schuldeiser van jongeren is de Duo, de instelling die studiefinanciering uitbetaald. Jongeren geven aan dat het hebben van een studieschuld niet als problematisch wordt gezien. Eén van de jongeren zegt:

"Ja, mijn vriend en ik hebben schulden bij de IB groep. Dit vinden wij niet erg, wij weten dat we alle twee een goed betaalde banen krijgen over ongeveer 1,5 jaar. Wij genieten van het leven door (onder andere) die lening en dat willen we zo houden. Sinds wij studeren lenen we geld. Zoals eerder vermeld leent bijna elke student geld, niemand kijkt daar raar van op."

Veel jongeren kunnen het wel - maar sommigen hebben er (veel) moeite mee

Een groot deel van de jongeren kan goed omgaan met het maken van financiële keuzes en maakt handig gebruik van alle gemakken die hen geboden worden. Een aantal ketenpartners signaleert echter wel dat jongeren steeds meer moeite hebben om goed met hun budget om te gaan. Bij een bepaalde groep jongeren is er veel onwetendheid over hoe goed om te gaan met geld en het ontstaan van (problematische) schulden. Verschillende respondenten ervaren dat jongeren het hebben en beheren van geld anders beleven dan volwassenen. Jongeren hebben een andere notie van de waarde van geld, mede doordat er tegenwoordig veel wordt betaald met bankpassen van rekeningen waarmee je makkelijk rood kunt staan. Er zijn jongeren die rood staan niet zien als schuld. Wat ook voorkomt is dat jongeren niet weten dat ze de mogelijkheid hebben om rood te staan bij hun bank. Sommige banken laten deze "service" namelijk stilzwijgend ingaan, tenzij je aangeeft het anders te willen.

18, een cruciale leeftijd: opeens nieuwe kosten

Daarnaast komt het voor dat jongeren geen weet hebben van bepaalde verplichtingen zoals het moeten betalen van een maandelijkse premie voor de ziektekostenverzekering wanneer zij achttien jaar worden en bepaalde belastingen die betaald moeten worden. Het komt dan voor dat jongeren rekeningen open laten staan omdat zij niet gewend zijn dat zij die moeten betalen. Wanneer zij deze niet betalen volgen er aanmaningen en boetes waardoor schulden snel hoog op kunnen lopen. Wanneer er deurwaarders op de stoep staan realiseren sommige jongeren zich pas welke gevolgen het heeft wanneer de rekeningen niet betaald worden.

De opvoeding...

Wat ook een rol speelt is de opvoeding. Sommige jongeren is van huis uit niet geleerd hoe zij goed kunnen omgaan met geld. Zij hebben bijvoorbeeld ook niet geleerd om te sparen. In gezinnen waar weinig geld is, gaat het thuis juist wel vaak over geld. Als er dan bijvoorbeeld wel een keer geld binnenkomt, zien jongeren ouders die impulsaankopen doen, terwijl er op andere momenten bijvoorbeeld geen geld is voor de huur.

Volgens de jongeren van het JOT zijn jongeren over zaken als verzekeringen en aanvraag voor studiefinanciering wel ingelicht door hun ouders, maar nemen zij dit niet altijd serieus. Jongeren vinden volgens het JOT op die leeftijd veel van wat hun ouders tegen hen zeggen 'gezeur'. Een andere schuldveroorzaker wordt in de hand gewerkt doordat het aangaan van een lening bij een bank momenteel eenvoudig is en alom geaccepteerd.

4.2 Gevolgen

Schulden: schaamte en stress

Een meerderheid van de jongeren die geïnterviewd is door het JOT ziet het hebben van schulden als iets dat beter kan worden voorkomen of nare gevolgen heeft. Uitspraken van jongeren hierover zijn:

"Niet fijn, zorgt alleen maar voor stress".

"Je krijgt erdoor veel problemen".

Wanneer jongeren specifiek werd gevraagd wat de gevolgen van schulden zijn noemden zij veelal het in aanraking komen met een deurwaarder, dat het lastig is om uit de schulden te komen en dat mensen met schulden psychosociale klachten kunnen ervaren, zoals: stress, depressie, angst en onzekerheid. Veel jongeren schamen zich wanneer zij schulden hebben. Ze zien het vaak als hun eigen schuld en vinden dat ze het zelf moeten oplossen.

Als de opleiding in gevaar komt

Voor sommige jongeren zijn schulden het begin van een negatieve spiraal die als volgt verloopt: ze kunnen geen opleiding volgen omdat ze dit niet kunnen financieren vanwege hun schulden. Vaak hebben ze slecht betaalde baantjes, waardoor het aflossen van schulden moeizaam verloopt.

Met name het ROC signaleert dat er nogal eens jongeren uitvallen omdat er financiële problemen zijn. Voor het beroepsonderwijs in Tilburg is de grote uitdaging om tijdig schuldproblemen te signaleren als oorzaak voor uitschrijvingen en uitval.

Andere gevolgen

Andere gevolgen van schulden die genoemd worden zijn:

- Onverzekerd zijn en bij ziekte niet naar arts durven stappen uit angst voor de rekening
- Post niet meer openen
- Onverschilligheid
- Gebruik verdovende middelen
- Niet verder kunnen met leven, richting gewenste opleiding of werk
- Schuldeisers schelden niet snel een bedrag kwijt omdat het aannemelijk is dat jongeren nog hun leven voor zich hebben en het geld in de toekomst nog wel bij elkaar kunnen krijgen
- De vrijetijdsbesteding van kinderen door financiële situaties in hun gezinnen, er is geen geld voor sport, uitstapjes of vakantie

Hoewel er veel over oorzaken en gevolgen is gesproken, ligt de nadruk van het huidige onderzoek vooral op de aanpak. Oorzaken en gevolgen zijn inmiddels immers landelijk bekend, en er wordt veel over geschreven. In dit onderzoek stond de vraag centraal wat er in Tilburg wordt gedaan om problematische schulden onder jongeren te voorkomen en aan te pakken.

4.3 Huidige aanpak van schulden van jongeren in Tilburg

Met alle respondenten is gesproken over hun ervaringen met de huidige aanpak van financiële competenties en schulden bij jongeren. Het onderzoek was gericht op het in kaart brengen van de bestaande aanpak in Tilburg. Tijdens deze inventarisatie blijkt dat in het professionele (zorg)netwerk verschillende initiatieven en interventies bestaan om jongeren voor te lichten over geld en schulden, ontstaan en schuldenproblemen te signaleren, en effectiever te begeleiden bij het oplossen van schuldenproblemen.

4.3.1 Voorlichting en preventie

Preventieve inspanningen in Tilburg concentreren zich enerzijds op brede schriftelijke voorlichting en anderzijds op het ontwikkelen en verspreiden van werkwijzen, werkvormen en (les)materialen. De Brede School verspreidt informatie over geld en schulden via nieuwsbrieven, en biedt activiteiten en (les)materialen aan voor het ontwikkelen van financiële competenties in het Primair Onderwijs en Voortgezet Onderwijs. Bij het ROC in Tilburg krijgen studenten in het eerste jaar burgerschapscompetenties. Hierin is onder andere het bijhouden van financiën opgenomen.

Binnen het Primair en Voortgezet Onderwijs worden activiteiten aangeboden om financiële competenties te ontwikkelen. Financiële competenties worden onder andere opgenomen in het programma "Verlengd Dagarrangement". Dit gebeurt middels:

- Een spaarspel dat zes weken duurt. Kinderen krijgen als groep een spaarpotje voor een goed doel (het doel wordt door de kinderen zelf bepaald) en kunnen (chocolade)munten verdienen. De munten die ze sparen worden aan het einde omgezet in een werkelijk bedrag.
- "Reclamerakkers" (een programma van NIBUD): met kinderen worden gesprekken gevoerd over de invloed van reclame op (gewenst) koopgedrag.
- Prijsbewust boodschappen doen: kinderen krijgen een maximaal bedrag waarvan ze boodschappen moeten doen. Het is de bedoeling om dit levensecht leren breed in het onderwijs te integreren.

Verder ondersteunt en faciliteert De Brede School, in samenwerking met de Twern, de ontwikkeling en verspreiding van materiaal en werkvormen gericht op het aanleren van financiële competenties. In groepen 7 en 8 van het Primair Onderwijs wordt specifiek via schoolloopbaanbegeleiding aandacht gegeven aan het ontwikkelen van financiële competenties. Naast het reguliere traject kunnen scholen aan het einde van het schooljaar het onderwerp "omgaan met geld" aan de orde brengen. Dat gebeurt dan via themaweken en spelvormen. Scholen moeten wel zelf hiervoor kiezen en kunnen via de Brede School hiervoor materiaal aangereikt krijgen. Momenteel laat de Brede School ook themalessen ontwerpen door de Twern. Dit zijn themalessen "omgaan met geld" en zijn bedoeld voor "preventielessen" voor leerlingen in groep 8, na de Citotoets. Deze kinderen krijgen preventielessen over verschillende thema's, waarvan één over "omgaan met geld". Momenteel zijn een handboek voor leerkrachten en een werkboek voor leerlingen in ontwikkeling. Tot slot organiseerde de Brede School in Tilburg tijdens de Week van het Geld 2011 activiteiten samen met beleidsmakers en bestuurders (14), en met bankmanagers (5). Zij gaven gastlessen op basisscholen en deden erg enthousiast mee.

Knelpunten voorlichting

Wat opvalt bij het bestaande aanbod van voorlichting en preventieve methoden in het Primair en Voortgezet Onderwijs is een stroef verloop van de samenwerking en afstemming met scholen.

Beschikbare methoden worden incidenteel benut en het lukt tot nu toe niet om de voorlichtingslessen in het voortgezet onderwijs in te plannen. Scholen lijken het niet te zien als hun taak. Voorlichting komt wel voor, maar dan ad hoc, bijvoorbeeld eenmalig rondom de Week van het Geld. In het programma burgerschapscompetenties bij ROC Tilburg bestaat bovendien de wens om het onderdeel financiële competenties te verdiepen en uit te breiden. In dit verband is het interessant dat jongerenonderzoekers die aan het ROC studeren de informatie in dit programma ook als minimaal en onvoldoende beoordelen. Eenenvertig van de vijfenvijftig geïnterviewde jongeren geven bovendien aan dat ze nooit voorlichting hebben gekregen over schulden en negentien jongeren weten ook niet bij welke instantie je terecht kunt als je schulden hebt.

Overigens zien jongerenonderzoekers ook een rol voor ouders in het financieel bewust maken van hun kinderen, maar wanneer jongeren de puberleeftijd bereiken, luisteren ze vaak niet naar ouders.

“Je vindt dan alles wat je ouders tegen je zeggen gezeur”.

Het maakt veel meer indruk wanneer de voorlichting gegeven wordt door iemand die een les op school overneemt. Iemand die een ‘expert’ is. Het verhaal zal volgens jongeren veel beter blijven hangen wanneer de voorlichting wordt gegeven door iemand die van buitenaf komt.

4.3.2 Het jongerenwerk (signaleren)

Het jongerenwerk heeft in principe een signalerende en toeleidende functie als het gaat om de aanpak van schuldenproblematiek. Zij kunnen vaak al redelijk vroeg signaleren welke jongeren hoge schulden zullen opbouwen. Hierover geven zij zorgsignalen af.

Er zit echter een knelpunt in de doorverwijzing. Verschillende ketenpartners vinden dat de aanpak van bijvoorbeeld Schuldhulpverlening niet geschikt is voor jongeren. Jongeren hebben hun papieren vaak niet op orde, terwijl dat een vereiste is om aanspraak te kunnen maken op dit hulpverleningstraject. Verder sluit de werkwijze niet aan bij de beleving van jongeren. Daarnaast kunnen jongeren vaak geen aanspraak maken op een uitkering omdat ze geen werk hebben en zonder inkomen kunnen er geen betalingsregelingen worden getroffen. Daarnaast hebben schuldeisers de verwachting dat jongeren op een gegeven moment wel inkomen gaan verwerven en hun schulden kunnen afbetalen (zie ook paragraaf 4.2 p.19 onder het kopje Andere gevolgen).

Het jongerenwerk in Tilburg probeert jongeren desondanks te coachen en te motiveren door zo goed mogelijk bij de belevingswereld van de jongeren aan te sluiten. Dit vergt een behoorlijke investering, ten eerste in het opbouwen van een vertrouwensband. Jongeren hebben vaak geen enkel vertrouwen meer in instanties. Jongerenwerkers gaan dan, nadat het papierwerk samen met de jongere op orde is gebracht, vaak mee naar instanties. Wanneer de jongerenwerker mee gaat naar een instantie is het vaak noodzakelijk dat de jongerenwerker de jongere thuis ophaalt. Jongeren hebben de neiging hun kop in het zand te steken en alsnog gemaakte afspraken niet na te komen. De jongerenwerker gaat vervolgens mee naar het gesprek en gaat na afloop met de jongere bijvoorbeeld nog even ergens een broodje eten. Dan kunnen de ervaringen bij de instantie rustig worden nabesproken en er worden vervolgspraken gemaakt. Het komt ook voor dat de jongerenwerker meegaat naar de voedselbank, omdat de jongere zich erg schaamt. Jongerenwerkers nemen ook wel contact op met de ouders van de jongere of leggen contact met de Dienst Uitvoering Onderwijs, om regelingen te treffen. De jongerenwerker neemt als het ware de rol in van schuldhulpverlener.

De grootste uitdaging ziet het jongerenwerk in het motiveren van jongeren om hun schulden af te lossen. Deze motivatie is bij jongeren doorgaans laag. Het is van belang om jongeren aan te spreken op hun eigen verantwoordelijkheid en bewust te maken van de gevolgen van bepaald gedrag.

'Omgaan met geld' is een project van het Tilburgse jongerenwerk, hiervoor worden leerlingen aangemeld door scholen. Het jongerenwerk coacht deze jongeren en doet hiertoe ook huisbezoeken.

Het jongerenwerk heeft daarnaast ook een andere rol op school en geeft individuele begeleiding aan jongeren om te voorkomen dat problematiek zwaar wordt. Van belang hierbij is een vaste contactpersoon op de school, waarmee een relatie is opgebouwd en die duidelijke afgebakende taken heeft. Er is flink voor gelobbyd om dat voor elkaar te krijgen. De contactpersoon van zowel de school als het jongerenwerk werken met een registratiesysteem waardoor men kan zien welke jongerenwerker er in welke wijk werkt en met welke jongeren contact heeft. Hierdoor worden de lijnen korter, professionals die te maken hebben met dezelfde jongeren weten elkaar eerder te vinden. Dit systeem, Zorg voor Jeugd, wordt binnenkort geëvalueerd. Het lijkt een goed middel om de samenwerking efficiënter te maken.

4.3.3 Jongerenloket

Blink valt onder het maatschappelijk werk en is een loket waar jongeren terecht kunnen met vragen over school, werk, inkomen en schuldhulpverlening. De doelgroep van Blink bestaat voor 60-70% uit uitvallers van het onderwijs. Wanneer jongeren binnenkomen bij Blink krijgen zij een uitgebreide intake. Er wordt gevraagd naar de situatie op school, waarom een jongere is uitgevallen, naar werk, het gaat over zorg, bijvoorbeeld heb je onderdak, naar maatschappelijke factoren, heb je schulden, gebruik je drugs, hoe is de band met je familie, heb je psychische klachten, heb je vrienden. Blink kan doorverwijzen naar Bureau Schuldhulpverlening. Elke jongere krijgt een persoonlijke coach die hen begeleidt bij het vinden van een geschikte opleiding en of baan.

Wanneer bij de intake blijkt dat een jongere bijvoorbeeld kans heeft op het krijgen van schulden wordt er een cursus budgettering aangeraden. Een medewerker van het CJG, die ook in het loket zit bij Blink, maakt dan een afspraak voor deze cursus. Het is dan wel vaak de vraag of de jongere komt opdagen.

Jongeren komen vaak niet in aanmerking voor voorzieningen waar volwassenen wel gebruik van kunnen maken, omdat ze geen vast inkomen hebben. Bureau Schuldhulpverlening heeft een breed inloopsprekkuur waar jongeren terecht kunnen. Zij gaan hier echter bijna niet naar toe. Het werkt niet voor jongeren, ze weten niet dat het er is en als ze het wel weten is voor hen de drempel hoog om binnen te stappen. De jongeren die wel binnenstappen kunnen een budgetadviesgesprek krijgen.

4.3.4 Schoolmaatschappelijk werk

Jongeren van het ROC komen bij het schoolmaatschappelijk werk terecht via mentoren, coaches, folders of doorverwijzingen naar aanleiding van het ZAT-overleg. Het schoolmaatschappelijk werk heeft nog niet zo lang een plek binnen het ROC. Zo is er nog geen eigen kamer binnen de school. Omdat er ook leraren of anderen in dezelfde ruimte zitten, verhoogt dit de drempel voor jongeren om binnen te stappen bij de schoolmaatschappelijk werker.

De schoolmaatschappelijk werker probeert jongeren met schulden te motiveren om ernaar toe te werken dat de jongere de schulden op lost. Wanneer een jongere meldt dat hij schulden heeft helpt het schoolmaatschappelijk werk ten eerste met het inzichtelijk maken van de schulden. De jongere wordt verzocht om zelf een overzicht te maken van de schulden, telefoonkosten en andere administratieve zaken. Dan wordt er samen met de jongere gekeken naar wat nodig is. Zo kan er worden geadviseerd om over te stappen naar een BBL-traject, waarbij werken en leren tegelijk mogelijk is. Ook wordt er hulp geboden bij het stopzetten van leningen. Jongeren die geen bijbaantje hebben, worden gestimuleerd om te werken. Zij worden geadviseerd om naast de opleiding bijvoorbeeld een baantje op zaterdag te nemen. Er wordt ook bijvoorbeeld gewezen op de mogelijkheden om tweedehandskleding te kopen.

Binnen het ROC is er een adviseur Studiefinanciering. Deze medewerker van het ROC is gekoppeld aan het informatiepunt van het ROC. Deze adviseur heeft een 'hotline' naar Groningen. Echter, de taken van de adviseur zijn beperkt, hij geeft verder geen advies over wat je kunt doen als je schulden hebt.

4.3.5 IMW (Instituut voor Maatschappelijk Werk)

Maatschappelijk werkers hebben nu al de opdracht om bij ouders, die bij hen komen voor vragen, altijd te vragen naar hun financiële situatie. Het is de bedoeling dat dit onderwerp bespreekbaar wordt gemaakt zodat ouders hierover open zijn en zo nodig mogelijke problemen in een zo vroeg mogelijk stadium erkend worden.

Het IMW kan voor zelfstandige wonende jongeren met schulden boven de 18 jaar stichting Blut inschakelen voor budgetbeheer. Zij bieden administratieve ondersteuning. Het salaris of de uitkering wordt dan op een aparte bankrekening gestort die door Blut beheert wordt. De rekeningen worden door Stichting Blut betaald en de cliënt krijgt leefgeld uitbetaald. Een maatschappelijk werker begeleidt de jongere en maakt soms ook afspraken met ouders. Afspraken die de jongere maakt met de maatschappelijk werker en stichting Blut worden in een overeenkomst vastgelegd. Deelname aan deze regeling is een vrijwillige keuze van de jongere en wordt doorgaans ingezet wanneer het niet lukt om regelingen te treffen met schuldeisers. Wanneer dit wel het geval is kan Bureau Schuldhulpverlening worden ingeschakeld.

4.3.6 De Thuisadministratie

De thuisadministratie van Humanitas is een voorziening die mensen helpt bij het ordenen van de administratie. Deze organisatie is van oudsher voornamelijk gericht op oudere mensen. Om meer aansluiting te vinden bij jongeren zou een poule van jonge vrijwilligers ingezet moeten worden die jongeren kunnen begeleiden en coachen bij het op orde houden van hun administratie. Er zou een specifieke aanpak moeten komen voor jongeren, met geschikte vrijwilligers voor deze doelgroep.

4.3.7 Tienermoeders

Eén van de doelgroepen die te maken hebben met schuldenproblematiek zijn tienermoeders. Zij willen vaak wel werken maar, doordat zij de zorg voor hun kind dragen, kunnen zij dit niet. Cardan verzorgt flexibele kinderopvang, voor bijvoorbeeld tienermoeders die naar school willen, en/of willen werken. Binnenkort is de opvang ook 's avonds en in het weekend open. Op deze wijze hebben tienermoeders meer toegang tot opleidingen en werk.

4.3.8 Woningbouwvereniging

Woningbouwvereniging Tiwos heeft een convenant getekend waarin de afspraak is gemaakt dat wanneer er een huurachterstand is, een leefbaarheidsconsulent op huisbezoek gaat bij de huurder. Wanneer huur niet betaald is, volgt er eerst een herinnering, wanneer daar binnen een maand geen reactie op is gekomen, volgt er een aanmaning en een huisbezoek. Er is dus binnen twee maanden iemand achter de voordeur, die de situatie inschat en zo nodig doorverwijst naar instanties. Er wordt vervolgens overlegd met buurtbeheer en dan volgt er een aanpak op maat. Samen met de bewoner worden er afspraken gemaakt.

Deze aanpak werkt goed. De leefbaarheidsconsulent informeert of er iets aan de hand is, en kijkt vervolgens samen met de huurder wat een goede aanpak is en verwijst al dan niet door. Het komt voor dat mensen in huilen uitbarsten, anderen zijn onverschillig, over het algemeen vindt men het in ieder geval prettig dat er iemand persoonlijk aan de deur komt en betrokkenheid toont. Na eventuele doorverwijzing houdt de leefbaarheidsconsulent de vinger aan de pols.

Jongeren worden als huurders bij de woningbouwvereniging niet als aparte doelgroep gezien. Er is geen andere benadering voor jongeren. De geïnterviewden zien voor wat betreft hun eigen praktijk niet direct de noodzaak om jongeren anders te benaderen hoewel zij wel inzien dat dit voor andere instanties wellicht wel goed zou zijn.

4.3.9 Initiatieven

Er zijn al verschillende initiatieven genomen in de sfeer van voorlichting.

Clip, een ontmoetingsplaats voor het onderwijs en cultuuraanbieders in de gemeente Oisterwijk, heeft het initiatief genomen om een groep jongeren uit een achterstandswijk te trainen tot jongerencoach. Zij zijn klaargestoomd om voorlichting te geven over omgaan met geld en schulden. Op het moment van het interview had er nog geen voorlichting plaatsgevonden. Dit had met name te maken met het feit dat er nog niet voldoende ruchtbaarheid was gegeven aan het initiatief. Hier was men nog mee bezig, aan het einde van 2011 zou er een bijeenkomst worden gepland waarbij dit punt op de agenda stond.

Een aandachtspunt is dat er veel geïnvesteerd moet worden om de jongeren die getraind zijn te motiveren om betrokken te blijven. Doordat de getrainde jongeren het geleerde nog niet in praktijk hebben gebracht bestaat er het gevaar dat ze zich steeds minder betrokken gaan voelen. Daarnaast kunnen jongeren afhaken omdat ze het druk hebben met werk en studie, of bijvoorbeeld gaan verhuizen. Op dit moment is er een kerngroep van vijf jongeren waarvan verwacht wordt dat zij betrokken zullen blijven.

Naast bovenstaand initiatief is er nog een ander initiatief rond voorlichting. De Brede School is bezig met het vormgeven van gastlessen over geld en schulden voor VO-scholen.

ROC: Er komt een inkomenskaart voor jongeren/ROC-studenten, zoals die nu al bestaat bij de gemeente voor andere bewoners. Op de jongeren-inkomenskaart moet informatie staan over : inkomen, aanvullende mogelijkheden, waar het te halen valt, telefoonnummers van contactpersonen. Die kaart kan dan zowel door jongeren als door begeleiders gebruikt worden. Ook wordt gewerkt aan een digitaal portaal over Jongeren & Schulden. Daar is informatie over actuele onderwerpen te vinden en informatie over organisaties. De gemeente heeft daarbij de regie en zorgt voor kwaliteitsbewaking.

4.4 Wat werkt...(niet)

De uitkomsten van de interviews van het JOT geven aan dat sommige jongeren proberen een betalingsregeling te treffen met schuldeisers om uit de schulden te komen. Daarnaast gaan sommigen (meer) werken. Een klein deel geeft aan contact op te hebben genomen met een hulpverleningsinstantie.

Geen contact met hulpverlening: onbekendheid...

De jonge onderzoekers geven aan dat de meerderheid van jongeren met schulden waarschijnlijk geen contact op neemt met hulpverleningsinstanties, omdat ze hun schuld niet als problematisch zien of geen instanties kennen waar ze terecht kunnen. Dat veel jongeren geen instanties kennen die hulp aanbieden bij schulden zou mogelijkerwijs het resultaat zijn van het gebrek aan voorlichting. Eenenveertig jongeren hebben aangegeven nooit voorlichting te hebben gekregen over schulden.

... maar ook geen goede aansluiting op jongeren

Een andere oorzaak voor het gebrek aan kennis over schuldhulpverleningsinstanties zou kunnen zijn dat er geen instanties zijn die specifiek gericht op jongeren zijn. In een dialoog met de jonge interviewers kwam naar voren dat een aantal van de participanten van het onderzoek wel een schuldhulpverleningsinstantie hadden benaderd, maar niet konden worden geholpen omdat ze nog te jong waren of studeerden.

Van de negen jongeren, die een schuld hebben (gehad) en naar een hulpverleningsinstantie zijn gestapt, geeft iets meer dan de helft aan ontevreden te zijn over de ontvangen hulpverlening. Zij voelen zich allemaal niet gehoord en begrepen. In een enkel geval geeft een jongere aan zich geen raad meer te weten. Verschillende instanties hebben haar niet kunnen helpen. De schulden blijven oplopen en ze ziet geen uitweg.

Nieuwe (officieuze?) hulpverleningskanalen zijn in Tilburg ontstaan

Zowel het jongerenwerk, het schoolmaatschappelijk werk als jongerenloket Blink houden zich bezig met de begeleiding van jongeren die in de schulden zitten. Zij zetten zich met name in om jongeren te motiveren en te coachen. Professionals die ervaring hebben met het begeleiden van jongeren met schulden merken op dat het belangrijk is om een realistisch beeld te scheppen van wat wel en niet kan bij het aflossen van een schuld. Een belerende houding werkt bij jongeren niet. Het is wel belangrijk dat jongeren intensieve begeleiding blijven ontvangen. Zowel het jongerenwerk als woningbouwvereniging Tiwos pleiten voor een outreachende benadering. Wanneer er iemand achter de voordeur komt om samen met jongere en eventueel zijn/haar ouders naar een geschikte oplossing te zoeken, kan een hoop ellende worden voorkomen.

Er is duidelijk al veel mogelijk in Tilburg dat werkt. Tegelijkertijd is ook meer zichtbaar geworden over waar verbeteringen gewenst zijn door professionals en jongeren. In het volgende hoofdstuk brengen we deze inzichten in wat werkt, nog niet voldoende werkt en hoe deze twee te overbruggen bij elkaar.

5 Conclusies en speerpunten

Het onderzoek in Tilburg onder jongeren en professionals in het (zorg)netwerk die met jongeren werken heeft een reeks aan inzichten opgeleverd over de omvang, oorzaken en gevolgen van schulden onder jongeren; en over de diversiteit aan initiatieven en interventies in de huidige aanpak van financiële opvoeding en schulden.

Het onderzoek levert ook een reeks speerpunten op om de aanpak van schulden onder jongeren te verbeteren. In dit hoofdstuk worden de belangrijkste conclusies en aanbevelingen uit het onderzoek gepresenteerd en gekoppeld aan speerpunten voor een versterking van de Tilburgse aanpak. De perspectieven en ideeën van zowel professionals als jongeren zijn hierin verwerkt en vullen elkaar op veel plekken aan. Welke partijen de uitvoer van de speerpunten op zich gaan nemen zal bepaald worden tijdens de bijeenkomst, waarbij het plan van aanpak wordt gemaakt. De speerpunten zullen dan aan de verschillende partners voorgelegd worden.

5.1 Omvang van schuldenproblemen

- Op het aantal klanten van Bureau Schuldhulpverlening in Tilburg na, zijn geen gegevens bekend over het aantal jongeren met schulden in Tilburg. Jongerenwerk, het jongerenloket, jeugd- en schoolmaatschappelijk werk begeleiden wel jongeren met schulden, maar houden geen cijfers van hun aantallen bij. Een voorzichtige schatting brengt het maximaal aantal jongeren met problematische schulden in Tilburg op 1.529 jongeren, dit is 4,7% van het aantal jonge Tilburgers van 16 tot en met 25 jaar.
- Meer dan de helft van de jongeren, die zijn geïnterviewd in Tilburg, heeft een schuld of een schuld gehad.

Speerpunt 1: Bijstelling registratiesysteem schulden

Maak afspraken met (zorg)uitvoerders en onderwijsinstellingen over het registreren van cijfers over schulden onder jongeren in Tilburg, om zicht te krijgen op de omvang van het aantal jongeren met schulden in de gemeente.

5.2 Oorzaken

De belangrijkste oorzaken voor schulden onder jongeren in Tilburg zijn: in stand houden van een te dure/luxe levensstijl; naïeviteit over geld/lenen/schulden; onvoldoende voorbereiding op financiële zelfstandigheid; onbekendheid met beschikbare financiële regelingen voor minima; gebrekkige financiële opvoeding, kennis en vaardigheden; (verkeers)boetes, (online) gameverslavingen, (studie)leningen, rood staan, geheimhouding van schulden voor familie en vrienden.

5.2.1 Leven boven je stand als levensstijl

- Jongeren hebben veel over voor luxe en stellen hoge eisen aan wonen, vrijetijdsbesteding en gebruiksartikelen. Dit leidt tot 'leven boven je stand' als levensstijl. Dit is niet altijd een bewuste keuze, maar vaak wel gemotiveerd door de wens van jongeren 'erbij te horen' en te voorkomen dat ze in hun peer group geïsoleerd raken.

5.2.2 Beleving van geld, lenen en schulden

- Een deel van de jongeren heeft steeds meer moeite om goed met budget om te gaan. Ze weten niet goed hoe dat te doen of hoe ze om kunnen gaan met (problematische) schulden.
- Sommige jongeren beleven geld, lenen en schulden anders dan volwassenen. Hun notie van geld wordt sterk bepaald door bankpasjes. Rood staan wordt vaak niet gezien als een schuld, of jongeren hebben niet eens door dat zij rood kunnen staan.
- Praten over schulden is voor veel jongeren in dit onderzoek moeilijk. Er lijkt een verband te zijn tussen openheid over het hebben van schulden en het vermogen om uit de schulden te komen. Het geheim houden van schulden, voor vrienden en familie, leidt tot in stand houden van schulden.
- Veel jongeren beschouwen het als de eigen verantwoordelijkheid om uit de schulden te blijven. Volgens andere zijn schulden niet altijd te voorkomen, doelend op studieschulden bij DUO - een grote schuldeiser onder jongeren die hun opleiding hebben afgebroken of afgerond. Jongeren zien het hebben van een studieschuld lange tijd niet als ernstig en stappen wanneer zij een schuld hebben bij DUO ook niet naar een hulpverleningsinstantie.

5.2.3 Gebrekkige financiële opvoeding

- Jongeren blijven financieel onwetend wanneer ze opgroeien in een milieu waar geen of weinig aandacht wordt besteed aan een vaardige omgang met geld. Dit geldt zowel voor het beheren van inkomsten en uitgaven als voor het sparen van geld.
- Veel jongeren in dit onderzoek hebben nooit voorlichting gekregen over schulden en de helft is onbekend met (de weg naar) schuldhulp.

5.2.4 Gebrekkige kennis van financiële verplichtingen

- Bij sommige jongeren ontstaan schulden, en lopen snel op, omdat zich niet bewust zijn van verplichtingen zoals het betalen van maandelijkse premies voor de ziektekostenverzekering en van belastingen. Financiële verplichtingen die ze vanaf hun achttiende krijgen, komen vaak als een verrassing. Ze nemen dit aanvankelijk niet serieus. Jongeren worden soms door schade en schande wijzer in hun financiën, bijvoorbeeld op het moment dat er deurwaarders op de stoep staan.
- Het aangaan van een lening is momenteel eenvoudig en alom geaccepteerd. Jongeren in dit onderzoek doen daar aan mee, maar hebben vaak nog niet het vermogen om de gevolgen in te schatten en op lange termijn te plannen. Bevrediging van (vaak luxe-)behoeften op korte termijn krijgt voorrang.

5.3 Gevolgen van schulden

- Jongeren in Tilburg benadrukken de invloed van psychosociale gevolgen van het hebben van schulden, waarbij schaamte, stress, depressie angst of onzekerheid een zware wissel trekken op alledaagse keuzen. Dit leidt bijvoorbeeld tot: nalaten medische hulp te zoeken uit angst voor de rekening, post niet meer openen, onverschilligheid, gebruik van verdovende middelen, het gevoel niet meer verder te kunnen met leven en opgeven van gewenste opleiding of werk. Daarnaast is er geen geld voor extra activiteiten (voor henzelf of voor hun kleine kinderen), zoals: sport, uitstapjes of vakantie.

- Een opvallend gevolg van schulden is volgens jongeren dat schuldeisers minder snel of geen kwijtscheldingen doen omdat het aannemelijk is dat jongeren nog hun leven voor zich hebben en het geld in de toekomst nog wel bij elkaar kunnen krijgen.
- Voor sommige jongeren zijn schulden het begin van een negatieve spiraal die als volgt verloopt: ze kunnen geen opleiding volgen omdat ze dit niet kunnen financieren vanwege hun schulden. Vaak hebben ze slecht betaalde baantjes, waardoor het aflossen van schulden moeizaam verloopt. Voor het beroepsonderwijs in Tilburg is de grote uitdaging om tijdig schuldproblemen te signaleren als oorzaak voor uitschrijvingen en uitval.

Speerpunt 2: Schulden van jongeren bevroren

Om de vicieuze cirkel als gevolg van schulden te voorkomen of te doorbreken, dienen schulden van jongeren tijdelijk bevroren te worden. Dit houdt in dat jongeren gedurende hun studie geen schuld hoeven af te betalen en dat de hoogte van hun schuld ook niet stijgt door rente. Wanneer de schulden voor de duur van de studie zouden worden bevroren, is er de mogelijkheid om een studie te volgen met kans op een beter betaalde baan. Wanneer deze baan gevonden is, is het voor de desbetreffende persoon beter te doen om de schuld af te lossen. Hierin is een rol weggelegd voor de gemeente, zoals in Arnhem. Daar neemt de gemeente zich voor om te proberen schuldeisers zover te krijgen dat zij de schulden van jongeren bevroren.⁴

5.4 Huidige aanpak in het professionele (zorg)netwerk in Tilburg

In Tilburg wordt door (zorg)uitvoerders reeds veel ondernomen op het gebied van preventie, signalering en oplossing van (potentiële) schuldenproblemen. Belangrijke partners die in het onderzoek in beeld komen zijn: het onderwijs (Brede School en ROC Tilburg), het jongerenwerk, jeugd- en schoolmaatschappelijk werk, Instituut voor Maatschappelijk Werk & Stichting Blut, CJG, Bureau Schuldhulpverlening, Blink, Clip, Woningbouwvereniging Tiwos, Humanitas, en de gemeente Tilburg.

5.4.1 Preventie en voorlichting

- Er bestaan al verschillende initiatieven in Tilburg die inzetten op een voorlichting en preventie. Volgens professionals en jongeren is voorlichting de sleutel voor een structurele en effectieve aanpak. Op dit moment ontbreekt het in Tilburg aan een structurele en wijdverspreide inzet van voorlichting.
- In Tilburg wordt informatie over geld en schulden via nieuwsbrieven verspreid. Ook worden onder coördinatie van de Brede School werkvormen, (les)materialen, activiteiten en ondersteuning aangeboden voor activiteiten in het Primair Onderwijs en Voortgezet Onderwijs gericht op ontwikkeling van financiële competenties. Dit aanbod is tot nu toe vooral, incidenteel, in het Primair onderwijs ingezet, maar nog niet of nauwelijks in het Voortgezet Onderwijs. Preventielessen “omgaan met geld” met een handleiding voor leerkrachten en een werkboek voor leerlingen is nog in ontwikkeling.
- Op het ROC krijgen studenten in het eerste jaar burgerschapscompetenties, waarin het bijhouden van financiën opgenomen. Het is de bedoeling dat dit wordt uitgebreid.
- Clip heeft een groep jongeren uit een achterstandswijk getraind tot jongerencoaches en voorlichters over omgaan met geld en schulden. De uitdaging is om deze groep gemotiveerd te houden. Op dit moment is er een kerngroep van vijf jongeren waarvan verwacht wordt dat zij betrokken zullen blijven.

⁴ Zie: <http://www.gelderlander.nl/voorpagina/arnhem/article10278172.ece>

- Het ROC Tilburg en de gemeente ontwikkelen een inkomenskaart voor jongeren / ROC-studenten, zoals die nu al bestaat bij de gemeente voor andere bewoners, met informatie over: inkomen, aanvullende mogelijkheden, waar het te halen valt, telefoonnummers van contactpersonen. Die kaart kan dan zowel door jongeren als door begeleiders gebruikt worden.
- Onder regie van de gemeente is een digitaal portaal over Jongeren & Schulden in ontwikkeling, met informatie over actuele onderwerpen en over organisaties.

Speerpunt 3: Structurele voorlichting en preventie

Het structureel aandacht geven aan omgaan met geld en het voorkomen van schulden is een taak van scholen voor Primair en Voortgezet Ondwerwijs en in de beroepsopleidingen in Tilburg. De methodiek van de preventielessen moet systematisch en regulier in scholen aangeboden worden, om effect te krijgen. Zorg daarom voor een structurele inbedding van voorlichting en preventie op alle onderwijsinstellingen in Tilburg. De voorlichting moet starten op basisscholen, en vervolgens een vaste en herkenbare plek moeten krijgen in de curricula van het voortgezet en beroepsonderwijs. Benut hiertoe werkwijzen, werkvormen en materialen / producten die hiervoor al zijn ontwikkeld en momenteel in ontwikkeling zijn.

Voor kinderen op basisscholen hoeft de voorlichting niet specifiek over schulden te gaan, maar kinderen zouden in ieder geval op een speelse wijze bewust moeten worden gemaakt van de waarde van geld en hoe hier mee om te gaan. Binnen de voorlichting in voortgezet en beroepsonderwijs moet aandacht zijn voor voorbereidingen die jongeren moeten treffen voordat ze 18 jaar worden. Dan gaat het om bijvoorbeeld de aanvraag van studiefinanciering en het bewust maken van de verplichting tot het betalen van de ziektekostenverzekering. Verder is van belang om jongeren bewust te maken van de financiële gevolgen van het op jezelf gaan wonen. Wat kan bijvoorbeeld verwacht worden van de hoogte van het salaris, hoe hoog worden de vaste lasten en wat houd je dan nog over voor boodschappen, uitgaan e.d.? Daarnaast moeten de verschillende instanties en instellingen in het Tilburgse zorgnetwerk op een herkenbare en praktische manier zichtbaar worden gemaakt. Vertegenwoordigers van de zorg hulpverlening kunnen worden uitgenodigd om informatie te geven over hun organisatie en werk.

Zet voor een aansprekende voorlichting ervaringsdeskundigen in die zelf ook in de schulden heeft gezeten en daar op een interactieve wijze met jongeren over praten. Er moet dus veel ruimte zijn voor vragen en om te discussiëren. In de voorlichting zou aan bod moeten komen hoe schulden te voorkomen zijn, hoe iemand in de schulden raakt, wat de gevolgen ervan zijn, hoe iemand weer uit de schulden komt en welke schuldhulpverleningsinstanties er zijn.

Ontwikkel voor jongeren die een mbo-opleiding (gaan) volgen speciale voorlichting over lenen bij DUO.

Speerpunt 4: Bereiken van ouders als opvoeders en ondersteuners

Betrek ouders vroeg bij de voorlichting over geld en schulden. Richt de voorlichting niet alleen op kinderen en jongeren, maar bereid ook ouders voor op het gesprek met hun kinderen die volgt op voorlichting op school. Organiseer voorlichtingsavonden voor ouders, en koppel deze bijvoorbeeld aan de reguliere 10 minuten gesprekken die zij over hun kind hebben op school. Bedenk ook andere strategieën om ouders te bereiken als partner in de voorlichting en ondersteuning van jongeren bij preventie en aanpak van schulden.

5.4.2 Signalering, toeleiding, begeleiding en hulp

- In relatie tot schulden doorlopen jongeren verschillende ontwikkelingsfasen: onwetendheid, ontkenning, stress, bewustwording, controle. Een effectieve aanpak vraagt afstemming van de begeleidings- of hulpvorm op de ontwikkelingsfase waarin een individuele jongere zich bevindt. Professionals, ervaren in het begeleiden van jongeren met schulden, pleiten ervoor om een realistisch beeld te scheppen van wat wel en niet kan bij het aflossen van een schuld. Een belerende houding werkt bij jongeren niet. Het is wel belangrijk dat jongeren intensieve begeleiding blijven ontvangen. Een outreachende benadering, zoals door jongerenwerk en woningbouwvereniging Tiwos wordt bepleit, is essentieel bij het tijdig bereiken van jongeren met schuldproblemen.
- Jongeren krijgen door procedurele drempels onvoldoende toegang tot formele hulp of begeleiding. Specifieke voorzieningen voor jongeren lijken te ontbreken. De sectoren welzijn en zorg raken in Tilburg steeds meer verweven met elkaar, maar in de huidige praktijk zijn deze systemen nog niet voldoende op elkaar aangesloten. Doordat professionals in de schuldhulpverlening gebonden zijn aan bepaalde protocollen en werkwijzen kunnen zij voor jongeren vaak weinig betekenen.
- Er bestaan allerlei maatregelen en voorzieningen waardoor ouders middelen aan kunnen vragen om hun kinderen bijvoorbeeld te kunnen laten sporten, of waarmee ze aanspraak maken op een wasmachine. In de praktijk zijn deze voorzieningen vaak niet voldoende in het vizier van minima en/of zijn er drempels voor ouders om dergelijke middelen aan te vragen en te benutten. te maken omdat men niet weet welke wegen ze moeten bewandelen.
- In Tilburg spelen jongerenwerk, het jongerenloket (Blink) en schoolmaatschappelijk werk de meest zichtbare rollen in signalering, coaching en toeleiding bij schuldproblemen onder jongeren. Dat doen ze echter niet (overall in Tilburg) gezamenlijk en er is nog geen sprake van structurele coordinatie en samenwerking. Verder kent Tilburg veelbelovende initiatieven zoals de inzet van (vrijwillige) jongerencoaches en administratie- en/of budgetbegeleiders. Deze zijn onvoldoende zichtbaar en lopen het risico dat veel opgedane kennis, ervaring en methoden verloren gaan.
- Jongerenwerkers nemen steeds vaker de rol van coach en informele (schuld)hulpverlener voor individuele jongeren op zich. Dit gebeurt onder andere via het project 'Omgaan met geld' (in samenwerking met schoolmaatschappelijk werk), met behulp van het registratiesysteem Zorg voor Jeugd. Professionals, die te maken hebben met dezelfde jongeren, weten elkaar eerder te vinden.
- Het Jongerenloket (Blink) bedient vooral voortijdige schoolverlaters. Het biedt jongeren een persoonlijke coach bij het vinden van een geschikte opleiding en/of baan, en kan doorverwijzen naar Bureau Schuldhulpverlening. Ook een cursus budgettering wordt aangeboden, in samenwerking met het CJG, wanneer schuldenrisico's aanwezig zijn.
- Bij melding van schulden helpt het schoolmaatschappelijk werk bij ROC Tilburg met het inzichtelijk maken van de schulden en het bedenken van oplossingen. Hulp wordt geboden bij het stopzetten van leningen en bij mogelijke aanpassingen in de opleiding (bijvoorbeeld combineren van werken en leren).
- Bureau schuldhulpverlening heeft een breed inloopsprekuur en biedt jongeren een budgetadviesgesprek. Deze wordt door jongeren niet bezocht, omdat ze het niet kennen of omdat de drempel te hoog is. Jongeren in Tilburg weten vaak niet waar ze terecht kunnen als ze schulden hebben of kunnen nergens terecht omdat ze te jong zijn of nog studeren. Als jongeren wel hun weg naar de schuldhulpverlening weten te vinden, zijn ze niet altijd even tevreden over de ingewikkelde procedures en tempo van de hulp.

- Het professionele netwerk van (zorg)uitvoerders en onderwijsinstellingen in Tilburg wordt gekenmerkt door kleine afstemmings- en samenwerkingsverbanden. Veel van de bestaande methoden, initiatieven en interventies bevinden zich vaak buiten deze eigen institutionele uitvoeringspraktijk. Inmiddels worden verschillende initiatieven genomen om bij elkaar te komen, om zodoende kennis te maken en de lijnen korter te maken om elkaar in de toekomst beter te kunnen vinden. Verschillende instanties vinden dat ze elkaar al voldoende weten te vinden. De ketencoördinatie ligt bij het IMW. Zij hebben nauwe contacten met Bureau Schuldhulpverlening, Kompaan, Bureau Jeugdzorg. Verder hebben zij iemand gedetacheerd die bij jongerenloket Blink werkt.
- Bij ROC Tilburg bestaat grote behoefte aan een centraal financieel doorverwijzingspunt binnen de onderwijsinstelling. Er is geen duidelijk beeld van beleid, voorzieningen en (potentiële) partners. Ook de voorwaarden voor financiële steun of hulp is niet altijd bekend. Medewerkers en studenten van het ROC Tilburg weten onvoldoende wat er allemaal mogelijk is op het gebied van schuldhulpverlening. Er wordt soms door scholen doorverwezen, maar terugkoppeling ontbreekt, men weet ook niet of jongeren die zij doorverwijzen vervolgens om financiële steun vragen. In de waarneming van sommige professionals willen jongeren die met hun opleiding gestopt zijn vaak absoluut niet meer naar school terug.

Speerpunt 5: Sociale Kaart en Centraal Doorverwijzingspunt Tilburg

Werk op basis van de inventarisatie en speerpunten in dit onderzoek een sociale routekaart uit voor jongeren en mentoren: zie de bijlage (hoofdstuk 6) voor een aanzet hiertoe. Deze sociale routekaart vermeldt welke voorzieningen er voor jongeren zijn en welke trajecten jongeren kunnen doorlopen in de schuldhulpverlening. Dit vraagt van de voorzieningen op de sociale kaart wel een helder toegangspunt, c.q. één vast contactpersoon. Versterk de samenwerking met scholen en de belangrijkste zorgvoorzieningen in Tilburg bij het inrichten van een centraal financieel doorverwijzingspunt. Organiseer hierbij een samenwerkings- en communicatiestructuur die scholen in staat stelt om tijdig in te grijpen wanneer schooluitval dreigt als gevolg van schuldenproblemen.

Werk de methode 'thuisadministratie' uit, gericht op jongeren. Bied deze dienst vervolgens via jongerenwerk, schoolmaatschappelijk werk en een laagdrempelige voorziening bij scholen in Tilburg aan jongeren aan. Zorg tevens voor faciliteiten voor professionals, en eventueel vrijwilligers, om te werken volgens de benadering van 'outreaching werken' bij het verlagen van de drempel voor administratieve en financiële hulp/begeleiding.

Onderzoek tot slot mogelijkheden om regelgeving en procedures die jongeren de toegang tot formele schuldhulp beletten zodanig bij te stellen dat er een aanpak speciaal voor jongeren beschikbaar komt.

(Zie ook speerpunten bij "Structurele voorlichting en preventie" hieronder)

Speerpunt 6: Aanpak toegespitst op doelgroep jongeren

Maak jongeren bij signalering en begeleiding bewust van de mogelijkheid om certificaten te behalen. Hiervoor hoeven ze dan niet meer of slechts een korte tijd naar school. Op deze manier kunnen ze zich toch ontwikkelen en in kleinere, behapbare stapjes richting een einddoel gaan. Door jongeren op de mogelijkheid van het behalen van deelcertificaten te wijzen komen subdoelen sneller dichterbij en kunnen zij door steeds kleine overzichtelijke stappen te zetten toch richting een groter einddoel gaan. Een fundamentele aanpak vraagt van onderwijsinstellingen, in samenwerking met jongerenwerk en maatschappelijk werk, op welke wijze het onderwijs zo kan worden ingericht, dat jongeren die problemen hebben toch weer motivatie vinden. Benut hierbij verschillende bestaande initiatieven voor jongerencoaching door professionals en door vrijwilligers (zoals de 'peer coaches' van Clip en zorg voor inbedding van deze methodiek voor jongerencoaching in het netwerk van professionals en onderwijsinstellingen.

Speerpunt 7: Intensivering van ketensamenwerking

Maak huidige kennis, ervaring, methoden en interventies breed toegankelijk voor het netwerk van professionele (zorg)uitvoerders en onderwijsinstellingen in Tilburg. Onderzoek in hoeverre de bestaande werkwijzen en interventies kunnen aansluiten bij en ontsloten kunnen worden met behulp van het programma Zorg voor Jeugd van het jongerenwerk en schoolmaatschappelijk werk. Laat de gemeente de regie voeren over reguliere kennis en informatieuitwisseling in de huidige keten, en evalueer de kwaliteit van ketensamenwerking samen met professionals en jongeren.

5.4.3 Faciliteren van bijzondere doelgroepen

- Tienersmoeders, een bijzondere groep jongeren met schuldenproblemen, krijgen meer toegang tot opleiding en werk dankzij flexibele kinderopvang, verzorgd door Cardan.

Speerpunt 8: Uitbreiden flexibele kinderopvang voor tienermoeders

Breid de mogelijkheden voor flexibele kinderopvang uit om tienermoeders in staat te stellen een opleiding te volgen en/of te werken.

5.5 Prioriteit, tijd en geld

De speerpunten hierboven zijn er met name op gericht om de huidige mogelijkheden van de professionele keten(samenwerking) en gemeente in Tilburg te benutten bij het verbeteren van de aanpak. Aangezien in Tilburg al een heel scala van werkzame werkwijzen en interventies bestaat, maar nog onvoldoende verspreid en ingebed lijken in bestaande (samenwerkings-) structuren van instanties en instellingen, is aandacht nodig voor verdere inbedding, voortzetting en samenwerking op de langere termijn. Dat vraagt om inzet van tijd en geld van instanties en instellingen. Welke prioriteiten hierin gesteld moeten worden en welke concrete keuzes gemaakt moeten worden, worden uitgewerkt in een Tilburgse plan van aanpak. Deze uitwerking vond plaats tijdens een werksessie op 19 april 2012 samen met de gemeente, ketenpartners en jongeren die leiden tot een heldere aanpak waarmee Tilburg in 2012 aan de slag kan. In de gezamenlijke uitwerking moet ook duidelijk worden welke partijen logischerwijs aan de slag moeten met de uiteindelijke prioriteiten. De volgorde van aanbevolen speerpunten in dit hoofdstuk is daarom niet bedoeld als volgorde voor prioriteiten in de Tilburgse aanpak.

6 Sociale routekaart "Jongeren, Geld en Schulden" in Tilburg (Bijlage)

Jongeren en professionals in Tilburg pleiten voor het ontwikkelen van een sociale routekaart "Geld en Schulden", één van de speerpunten uit het onderzoek. De sociale routekaart dient een overzicht te bieden van wat er aan informatie, advisering en hulp aangeboden wordt in de gemeente Tilburg op het gebied van financiën en schuldenaanpak. In het overzicht hieronder staan deze mogelijkheden, voor zover uit het onderzoek bekend, beschreven in de vorm van een aanzet tot die sociale routekaart. De frequentie van de activiteiten en de grootte van de doelgroep is uit dit onderzoek niet naar voren gekomen. De professionals houden hierover geen cijfers bij.

Een dergelijk overzicht kan, samen met de uitkomsten uit het onderzoek, ook worden gebruikt om overlappen en knelpunten in het huidige aanbod te duiden. Aanpassingen en aanvullingen voor een definitieve sociale routekaart worden samen met jongeren, professionals en gemeente besproken in de werksessie over het plan van aanpak op 19 april 2012.

Wat heb je nodig?	Wat zijn de mogelijkheden? P : preventief H : hulpverlening PH : beide	Voor wie is het bedoeld?	Bij wie moet je zijn?
Actuele informatie over jongeren, geld en schulden	Nieuwsbrief "Jongeren en Schulden" Nibud (landelijk) [P]	Ambtenaren, beleidsmedewerkers, schuldhulpverleners, leerkrachten, jongerenwerkers, maatschappelijk werkers, vrijwillige jongeren-coaches	NIBUD
	Nieuwsbrief "Financiële Competenties" van de Brede School Tilburg [P]		Brede School Tilburg
Voorlichting over geld, schulden en hulpverlening	Voorlichtings-materiaal, activiteiten en gastlessen voor scholen in primair en voortgezet onderwijs [P]	Onderwijzers en leerlingen in primair en voortgezet onderwijs	Brede School Tilburg
	Activiteiten Week van het Geld [P]	Jongeren in wijken	Jongerencoaches / voorlichters Clip
Zelf leren omgaan met geld, of onderwijzen van financiële competenties	Methodiek "preventielessen" - handboek leerkrachten, werkboek leerlingen [P]	Onderwijzers en leerlingen in primair onderwijs	Brede School Tilburg en de Twern
	Module "bijhouden financiën" (Burgerschaps-competenties) [P]	Eerstejaarsstudenten mbo	ROC Tilburg
	Spaarspel (methode) [P]	Leerlingen primair onderwijs (verlengd dagarrangement)	Brede School Tilburg (Spaarspel en Prijsbewust Boodschappen doen)
	Reclamerakkers(methode) [P]		NIBUD (Reclamerakkers)
	Prijsbewust boodschappen doen (methode) [P]		Brede School Tilburg

Informatie over begeleiding en hulp bij schulden	Inloopsprekuren schuldhulp [H]	Jongeren 17-25 jaar met schulden	Bureau Schuldhulpverlening ROC Tilburg
	Centraal financieel informatiepunt / Schoolmaatschappelijk werk ROC Tilburg [P,H]	MBO-studenten met schulden	Schoolmaatschappelijk werk / Jongerenwerk
	"Omgaan met Geld - Zorg voor Jeugd" Schoolmaatschappelijkwerk [P,H]		ROC Tilburg
Advies over opnieuw studeren	Persoonlijke coaching bij vinden nieuwe opleiding [P]	Leerplichtige jongeren zonder opleiding	Jongeren-loket Blink
		Jongeren 16+ die studie hebben afgebroken	
Advies over werken	Persoonlijke coaching bij vinden nieuw werk [P]	Jongeren 16+ die studie hebben afgebroken	Jongerenloket Blink
Begeleiding bij budgetteren en financiële administratie	Begeleiding bij ordenen eigen administratie [P,H]	Jongeren / Studenten die hulp nodig hebben bij het ordenen van hun administratie en budget	Humanitas
	Cursus budgetteren [P,H]		Jongerenloket Blink / CJG
	Budgetbeheer [P,H]		IMW / Stichting Blut
			Schoolmaatschappelijk werk
Advies over aanpak van schuld	Persoonlijke coaching [P,H]	Jongeren zonder opleiding / werk met schulden	Jongerenwerk
	Stopzetten studielening [P,H]	MBO-studenten met schulden	Jongerenloket Blink
			Schoolmaatschappelijk werk ROC Tilburg
Advies en hulp bij huurachterstanden	Adviesgesprek en eventueel doorverwijzing naar hulp door leefbaarheidsconsulent [P,H]	Jongeren met een huurachterstand	Leefbaarheidsconsulenten van verhuurder / woningbouwvereniging
Hulp bij aanpakken/ bevrozen of saneren schuld	Persoonlijke coaching bij schuldaanpak [H]	Jongeren die (nog) geen traject schuldhulp kunnen krijgen	Jongerenwerk
	Traject schuldhulpverlening [H]	Jongeren met schulden die voldoen aan voorwaarden schuldhulpverlening	Blink
			Bureau Bureau Schuldhulpverlening
Opvang van kinderen om te kunnen studeren / werken	Flexibele kinderopvang, ook 's avonds en in het weekend [P]	Tienerouders	Cardan

